

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Teatrikunsti õppekava

Anna Laura Alamets

**KUIDAS LUUA LASTELE KEELEGA MAAILMA?**

Lõputöö

Juhendaja: Kai Valtna, vMA

Kaitsmisele lubatud.....

Viljandi 2023

## RESÜMEE

**Kuidas luua lastele keelega maailma?** on loovpraktiline lõputöö, mille eesmärk oli analüüsida, milline on minu lõputööks kirjutatud näidendi “Lugemata lammas” sihtgrupi (6–7-aastaste) kujutlusvõime. Samuti, milline on sellevanuste laste keeleline areng ning mil määral mõistavad nad kujundlikku keelt. Lisaks arutlesin, mis on vajalik selleks, et kirjutada laspele eakohastteksti ning analüüsisin Eesti lastekirjanduse keeleprobleematikat. Töö kolmandas osas analüüsin “Lugemata lamba” loomisprotsessi ning analüüsin Tartu Midrimaa lasteaias läbi viidud publikuuringu tulemusi.

Loov-praktilise lõputöö uurimisküsimusteks on:

- Milline on lapse kujutlusvõime minu kuuldemängu sihtgrupis (6–7)?
- Milline on minu sihtgrupi (6–7) keeleline areng ja maailm?
- Kuidas tuleks lapsele kirjutada ning milline on tänapäevase lasteteatri keeleprobleematika?
- Kuidas õnnestus mul lõputööks kirjutatud näidendis oma sihtgrupi vajadustega arvestada?

Märksõnad: lasteteater, teater noorele vaatajale, publikuuring, lapse keeleline areng

## SUMMARY

**How to create worlds with words for children?** is a creative-practical thesis, the aim of which was to analyse the imagination of the target audience (6-7 year olds) of the play “The Unread Sheep”. Also, the language development of children of this age group and the extent to which they understand figurative language. In addition, I discussed what is needed to write a text for children and analysed the language issues in Estonian children's literature. In the third part of the thesis, I analysed the process of creating my final play and the results of an audience survey conducted in the Midrimaa kindergarten in Tartu.

The research questions of the creative-practical thesis are:

- How imaginative is the child in the target group of my play(6-7)?
- What is the language development of my target group (6-7)?
- How should I write for children and what are the language issues in Estonian children's theatre today?
- How did I manage to meet the needs of my target audience in the play I wrote for my thesis?

Keywords: children's theatre, theatre for young audiences, audience research, child language development

## SISUKORD

<b>SISSEJUHATUS</b> .....	4
<b>1. MILLINE ON LAPSE MAAILM?</b> .....	6
1.1 Loovtegevus ja kujutlusvõime lapse arengus.....	6
1.2 Lapse keeleline areng.....	9
<b>2. KUIDAS LUUA LASTELE SÕNADEGA MAAILMA?</b> .....	12
2.1 Kuidas sõnadest saab maailm?.....	12
2.2 Kuidas sõnadest ei saa maailm, ehk lasteteatri keeleproblematika.....	14
<b>3. NÄIDENDI “LUGEMATA LAMMAS” LOOVPROTSESSI ANALÜÜS</b> .....	16
3.1 Kirjutasmisprotsessist üldiselt.....	16
3.2 Sihtgrupp ja valitud keel.....	17
3.3 Maailm, selle ehitamine ja kehtestamine.....	19
4.5 Kuuldemängu publikuuring lasteaaias ehk ekspertarvamus.....	22
<b>KOKKUVÕTE</b> .....	24
<b>Allikad</b> .....	26
<b>LISAD</b> .....	28
Lisa 1. Elsale laste tagasisidestamiseks saadetud küsimused.....	28

## SISSEJUHATUS

Käesolev loovpraktiline lõputöö on uurimus laste keelelisest tajumaailmast lasteteatri kontekstis. Täpsemalt annan esimes peatükis ülevaate laste kujutlusvõime-ja keelearengust ning teises peatükis analüüsin täpsemalt, milliste keeleliste vahenditega lastele maailma luua ning millistega mitte. Teises peatükis annan ka ülevaate eesti teatri lasteteatri keeleproblematikast, ehk arutlen, mida tehakse lastele näidendeid kirjutades ja lasteteatrist kirjutades kehvasti. Kolmandas peatükis analüüsin enda lõputööks kirjutatud ja kuuldemänguna vormistatud näidendi loovprotsessi ja vahendeid, mida kasutasin, et ise lastele keeleliselt põnevat maailma luua. Samuti analüüsin lasteaias tehtud publikuuringu tulemusi. Selles töös ei lahka ma kuuldemängu lavastamise spetsiifikat, kuid kuna rääkisime lastele mängimise ja kirjutamise murekohtadest ka näitlejatega proovis, põimin lavastamise kitsaskohti kolmandasse peatükki.

Nii lasteteatri problematikast kui ka oma näidendi loomisprotsessi otsustasin analüüsida just keelekasutuse kaudu. Seda seepärast, et keel üks suurim vahend, millega laps õpib end väljendama ja maailmas orienteeruma. Samuti tunnen, et olen ise väga keeletundlik inimene, mistõttu tundus paslik just see aspekt lõputöö fookuseks seada.

Teemavalik ja üldsegi huvi lasteteatri, teksti ja kuuldemängu vastu tekkis asjaolust, et juba esimese aasta teisel semestril tuli pandeemia ja seega kontaktõpe katkes ja seda üsna mitmeks kuuks. See suunas mind mõtlema teatri teistele väljunditele ning leidsin mõned nišialad, mis mind erialaselt endiselt kävitasid. Teisel, sel samal kodusel semestril lavastasin kuuldemängu ning seejärel võtsin ühendust Andres Noormetsaga, et temaga lähemalt kuuldemängudes träakida. Lõputööd ta kahjuks juhendada ei saanud, kuid kirjutasin tema antud väärt nõu oma erialapäevikusse ja hoidsin seda kirjutades meeles. Siiski otsustasin vormi puhul kuuldemängu kasuks, kuna leian, et selles žanris tuleb sõna jõud eriti esile ning keele ja heli kooskõlas on nii mõndagi avastamata maad. Lõputöö on just see võimalus, kus saan ühendada oma viimase kolme aasta otsingud konkreetsemasse vormi. Niisiis võtsin fookuseks lasteteatri keeleväljendusliku suuna ja vormiks kuuldemängu. Tunnen, et seekaudu sain ühendada kõik huvikohad, mis mind nende kolme ja poole aasta jooksul saatnud on ning tõmmata uhkusega sellele ajale kriips alla.

Problematikasse süvenedes avastasin, et olukord on palju laiem ja sügavam kui sellesse lõputöösse mahuks. Ehkki alguses oli plaanis uurida ainult seda, millised keelelised võtted lastele kirjutades sobivad ja süübida veidi laste arengupsühholoogiasse, sattusin silmitsi hoopis laiemas ja sügavamal probleemimülkaga, kui esiti arvasin. Muuhulgas rääkis

Tartu Midrimaa lasteaia muusikaõpetaja Elsa Nageliga, kel oli olnud mitmeid kehvasid kogemusi lasteaias külas käinud truppidega. Samuti arutlesime üldiselt lapspubliku vajaduste ning nende täitmise üle ning lastele etendatavate lavastusete teemavalikust ja keelelisest rikkusest. Seda intervjuud põimin läbi töö jooksvalt, kuna meie vestlus suunas mind erinevatest probleemkohtadest mõtlema ning aitas mul tekkinud mõtteid laiemasse pilti seada.

Minu loov-praktilise lõputöö uurimisküsimusteks on:

- Milline on lapse kujutlusvõime minu kuuldemängu sihtgrupis (6–7)?
- Milline on minu sihtgrupi (6–7) keeleline areng ja maailm?
- Kuidas tuleks lapsele kirjutada ning milline on tänapäevase lasteteatri keeleproblematika?
- Kuidas õnnestus mul lõputööks kirjutatud näidendis oma sihtgrupi vajadustega arvestada?

## 1. MILLINE ON LAPSE MAAILM?

Lapse, minu kontekstis 6–8 aastaste, maailmapilt on teistsugune kui minul ning tegelikult ei olnud mul aimugi, milline. Kuigi olen näinud kasvamas nii oma õde kui ka venda ja olen väikeste maailmakodanikega üsna palju kokku puutunud, siis reaalne kasvamiskogemus ja tajumaailm mul enam nii täpselt meeles pole. Niisiis uuringi selles peatükis, milline on lapse kujutlusvõime ja keeleareng üldiselt ning ka täpsemalt minu nkuuldemängu sihtgrupis.

Esiti kirjeldan, milline on loovtegevuse roll lapse arengus, milline üldsegi lapse loovus on ning kuidas ja miks erineb see täiskasvanu omast. Peamise allikana tuginen arengupsühholoog Lev Vögotski esseele “Laste loovus ja kujutlusvõime” (2016, tõlkinud Enn Siimer). Eesti keeles tehakse vahet loovusel ja loomingulisusel, kuid kuna nende mõistete täpne suhe ja tähendus on ka sellealases filosoofias täpsemalt käsitlemata ning Vögotski emakeeles neil kahel vahet ei tehta, kasutan töös mõistet “loovtegevus” või “loovus”. Nende mõlema all pean silmas nii kunstilist loomingut ja kõiksugust muud loovat tegevust (Siimer, 2016 tõlkija märkuse põhjal).

Peatüki teises osas räägin lähemalt lapse keele arengust. Uurin lähemalt lapse keelelist arengut. Täpsemalt seda, millised on keele arenguetapid ning kuidas lapsed keelt omandavad. Tuginen peamiselt keeleteadlase Andra Küti doktoritööle 5–8 aastaste laste keelelisest arengust ning Sirlil Parmi doktoritööle. Lisaks lugesin Helis Oidekivi (2016) bakalaureusetööd metafoori mõistmisest 4- ja 6-aastaste laste seas ning lingvisti Nausicaa Poscoulouse (2014) raamatut laste kujundliku ja ülekantud tähenduse mõistmisest.

Niisis on selle peatüki näol tegu üldise ülevaatega, mis on toeks minu näidendi loovprotsessi analüüsile. Lisaks arutlen peatüki lõpus lapsele õpetatava (ka suhtluses kasutatava) keele olulisusest ja eripäradest.

### 1.1 Loovtegevus ja kujutlusvõime lapse arengus

Vögotski (2016) järgi on loovtegevus inimtegevus, mille kaudu luuakse midagi uut. Sealhulgas võib tegemist olla nii reaalse maailmasse loodud esemega, kui ka inimese mõiste- või tunde konstruktsiooniga. Samuti avaldub loovtegevus laias laastus kahe käitumisviisina: taasatva ja loovuslikuna.

Taastav, ehk reproduktiivne või taasloov loovtegevus tähendab seda, et teos või mõttekonstruktsioon sünnib tuginedes varasematele muljetele. Näiteks kui kirjutaksin luuletuse oma vanaemakodu jäneseaiast, tugineksin seda luues muljetele ja tundmustele, mis mul selle kohaga haakuvad. See tähendab, et need mälestused on mul juba sees olemas ja

minu aju ei loo midagi uut vaid kordab juba kogetud stiimuleid uuesti. Seda soodustab ja võimaldab meie aju närvikoe plastilisus, ehk võime kohaneda keskkonnast tulevate muutuste järgi. Kui meie aju toimiks ainult säilitusmehhanismina, ei suudaks me luua kontekstipõhist kohanemisreaktsiooni. Samuti kui kohtaksin mõnes olukorras mõnd muud looma, oskaksin jäneste põhjal oletada, kuidas sellele uuele olendile reageerida, ent ometi saan kontekstist aru, et tegu pole enam samade kodujänestega ja oskan oma käitumist vastavalt muuta. Seega ongi selline loovtegevus oluline, et inimene suudaks enda keskkonnaga paremini suhestuda ja sellega kohaneda. (Võgotski, 2016)

Loovuslik, ehk kombineeriv loovtegevus on protsess, kus inimene ei taasa luues varasemate stiimulite järgi vaid loob uusi kujundeid ja tegevusi. Näiteks kui kujutan ette, milline on mu elu tulevikus, siis ei kasuta ma selleks varasemaid mälestusi vaid seda kujutamaks kombineerin oleviku ja mineviku detaile. Niisiis ehkki toetun teatud määral ikkagi varasemale kogemusele ja olevikus tajutud reaalsusele, loon kombineerivalt midagi, mida ei ole tegelikult võimalk ennustada ja mida varem olemas ei olnud. Võgotski (2015) leiab, et kui aju tegeleks ainult mineviku taastamisega, siis ei suudaks inimesed olla tulevikku orienteeritud ja seekaudu ka olevikku muutev olend, vaid keskenduksimegi rohkem minevikule. Seda, kombineerivat loovtegevust, nimetataksegi fantaasiaks, ehk kujutlusvõimeks. Kuigi olen tajunud arvamust, et loovus on miski, mida on antud vähestele andekatele ja igas inimeses seda ei ole, ei pea see minu meelest paika. Võgotski (ibid, lk 13) kirjeldas seda väga tabavalt, öeldes, et: “Elekter toimib ja avaldub mitte ainult majesteetlikus äikeses ja pimestavad valgusähvatuses, vaid ka taskulambis”. Niisiis kuigi kiputakse uskuma, et loovus on miski, mis avaldub vaid suurtes sümfooniates ja geniaalsetes pintsli tõmmetes, eksisteerib see meis igapäevaselt ja aitab meil luua just sellist elu nagu endale ette kujutame.

Niisiis on loovus ja selle hoidmine oluline, et inimene õpiks igapäevaselt toime tulema ja oleks täiskasvanuks saades valmis maailma muutuvate oludega kohanema ning neis edukalt toime tulema. Nii nagu Võgotskigi ajal, on ka kaasaegse pedagoogika üks olulisemaid küsimusi see, kuidas hoida ja arendada lapse loovtegevust. Haridustehnoloog Sandra Porovart võttis oma magistritöös (2018) luubi alla loovusest arusaamise ja laste loovuse toetamise. Ta kirjutab, et loovus on oluline laste õpieduks ning ja ka hiljem tööelus, kuna võime arendada uusi ideid, luua seoseid, olla initsiatiivikas ja näha võimalusi ja valikuid, sünnib just tänu loovusele. Ta selgitab, et kuna vundament neile oskustele laotakse esimese seitsme eluaasta jooksul ning jääb tema arengut kujutama läbi ülejäänud elu ongi oluline, et nii pedagoogid kui ka muu lapse keskkond toetaks ja hoiaks lapse loovust. (ibid, lk 6).

Laste kujutlusvõime avaldub hästi nende mängus. Kusjuures mängides on näha nii taasloovat kui ka loovuslikku loovtegevust. Näiteks peegeldavad lapsed paljuski seda, mida nende vanemad teevad (nt rollimängudes ollakse arsti juures või mängitakse kodu), ent samas ei kopeeri laps kunagi täpselt päriselus nähtut, vaid sünteesib reaalsuses toimunud tegevused omakogemusega, ning kohandab neid vastavalt oma vajadustele ja huvidele. See, kuidas laps kogetud kombineerib ja enda jaoks mõtestab ja kuidas ta loob reaalsuse elementidest konstruktsiooni ja kombineerib selle uueks tegevuseks, ongi lapse loovus. (Võgotski, 2016)

Võgotski (ibid, lk 21) on vastu ka reaalsuse ja kujutlusvõime vastandamisele, kuna kombineeriv loometöö ei tühista varem olnud, vaid muudab eelolnud konstruktsioonid keerukamaks ja arendab neid edasi. Muuhulgas sõnastas ka kujutlusvõime toimemehhanismi seaduspära: “kujutlusvõime loovuslik tegevus on otseselt sõltuv inimese varasema kogemuse rikkusest ja mitmekesisusest, sest see kogemus annab materjali, millest luuakse fantaasia konstruktsioonid”. See tähendab, et kõik kujutluses tekkinu põhineb inimese kogetul ja nähtul. Kujutluse kujunemiseks millekski täiesti olematuks, ongi vaja mitmekesist kogemustepagasit ja pikka küpsemisaega. Näiteks matemaatik W. S. Hamilton mõtles diferentsiaalarvutuste meetodi välja üsna juhuslikult, ent selle vormumine terviklikus ja töötavaks süsteemiks võttis tal veel 15 aastat.

See tähendab ka, et osati on lapse kujutlusvõime vaesem, kuna lapsel on vähem kogemust. Seda siis vastupidiselt tavapärasele mõtlemisele, et lapse kujutlusvõime on rikkam ning täiskasvanu eas see kahaneb. Leian, et mure pole mitte niivõrd loovuse kahanemisel, kui sellel, et täiskasvanueas suhtutakse loovusesse pelglikumalt ning seda ei osata oma elus märgata. Sama tendentsi märkas ka Porovart (2018), kus väitega “*loovus on kõikjal, aga osa inimesi lihtsalt ei märka seda*”, olid nõus kõikide valitud erialade (õpetajad, kunstnikud ja insenerid) esindajad. Arvamus, et laste loovus on rikkam, tuleb muuhulgas asjaolust, et neile meeldivad fantaasialood, tihtipeale moonutavad nad rääkides reaalsust või liialdavad kogetut. Siiski on tõsiasi see, et laps on kogenud palju vähem, tema arusaam maailmast on kitsam ja ahtam. Võgotski (2016) leiab, et kuigi lapsed kujutavad ette vähem, siis nad usaldavad oma kujutlust rohkem ning kontrollivad selle tõesust vähem. Niisiis võibki täiskasvanutele tunduda, et laste fantaasial on tegelikkusega vähem seost, ehkki tegelikult nii ei ole.

Seega on tugineb lapse kujutlusvõime väiksemale kogemustepagasile, ent kuna lapsel pole veel nii arenenud analüüsi- ja sünteesivõime, kombineerib ta erinevaid kogemusi vabamalt ja loob seoseid, mis ehk täiskasvanule tunduvad reaalsuskauged või fantaasiarikkad (Võgotski, 2016). See selgitab minu jaoks ka seda, miks lapsi erinevad muinaslood ja kujutlusmaailmad köidavad. Nimelt tunduvad need maailmad ilmelt lastele rohkem “päris”,

kui täiskasvanutele. Seepärast tahtsin ka ise kirjutades luua maailma, mis oleks ühtviisi äratuntav (laps saaks samastuda), ent tekitaks ka uusi seoseid ja võimalusi maailmast teistmoodi aru saada.

## 1.2 Lapse keeleline areng

Keele areng toimub mitmes etapis ning see pole alati selgepiiriline, sest iga lapse kõne areng on väga individuaalne (Parm, 2013). Parm (ibid, lk 23) jagab lapse keele omandamise kolme etappi: kõne-eelne periood, keeleomandamise varajane periood, ehk eel-grammatiline periood ja keeleomandamise hilisem periood, ehk aeg, mil laps omandab grammatikat ja keerulisemaid keelekonstruktsioone. Lapse areng, sealhulgas keeleline areng, on kõige intensiivsem esimesel kolmel eluaastal, ehk suurema jao keelestest oskustest omandab laps just sel ajal (ibid, lk 24). Kuna minu sihtgrupp on sellest juba vanem, pean arvestama, et minu sihtgrupp oskab suure tõenäosusega juba vabalt vestelda ning kasutab oma kõnes liitlauseid ja saab aru suuremast jaost grammatilistest struktuuridest.

Parm (2013) kirjutab veel, et lapsekeele teeb eriliseks imitatsioonide rohkus ja selleks, et kõne areneks, tuleb häälikuid, silpe ja sõnu korrata. Keelelist ja ka tegevuste jäljendamist üldisemalt selgitatakse peegelneuronite süsteemi aktivatsiooniga, mis muuhulgas aitab lapsel ka kõne-eelsel perioodil hakata mõistma helide tähendust ja konteksti. Siit panin kõrva taha just selle, et see, kuidas sõnu lausutakse ja eriti kuuldemängus, kus lastel ei ole võimalik näha näitleja miimikat, on väga oluline öeldud sõnade tonaalsus. Tunnen, et see on eriti oluline just lastele, sest kuigi õpime ka täiskasvanuna mingil määral jäljendamise järgi, siis lapsemaailmas on sellel veelgi suurem osatähtsus.

Riikliku eksami- ja kvalifikatsioonikeskuse (RJK) (2009) käsiraamatus kirjeldati ka kuue- ja seitsmeaastaste laste kõnearengu eripärasid. Ehkki see ei tähenda, et iga kuue- või seitsmeaastane täpselt selline on, oli see hea raamistik mõistmaks, millest ja kuidas sellevanused lapsed räägivad. Näiteks meeldib selles vanuses lastele rääkida juba sotsiaalsetest probleemidest ning üldsegi rääkida vanemaga muust, kui lihtsalt olmeajadest. Omavahelises suhtluses räägivad lapsed pigem tegevusets, mille keskel nad parajasti on ning harvem on suhtlus tundeline. Samas küsivad lapsed palju küsimusi ning kasutavad keerulisemat keelt, et anda märku oma tunnetest ja arusaamadest. Seitsmeaastastel on juba parem mõistmine sellest, millistest helidest sõnad koosnevad ning oskavad tasapisi veerida ja mõned ka iseseisvalt lugeda. See tähendab ka seda, et paarisilbilisi sõnu oskab laps ka

kirjutada. Niisiis on minu jaoks oluline, et kuigi minu publik on veel üsna hoogsa arengu keskel, oskavad ja tahavad nad ka tõsisematel teemadel arutleda.

Kirjutades huvitas mind ka see, mil määral saavad lapsed kujudlikust keelest ja metafooridest aru. Lingvistikaprofessor Nausicaa Poscoulous, on just seda uurinud. Ta on teinud mitmed katseid mõistmaks, kas ja mil määral näiteks Gorge Lakoffi ja Mark Johnsoni ning ka hilisemate metafooriteooria arendajate teooria paika peab. Teooria ise seisneb selles, et inimestel on oskus keerukaid või abstrakseid kontseptsioone lihtsamate ja näiteks füüsilisest tajuruumist pärit tundmustega kirjeldada. See annab meile omakorda võime keelt kasutada ja mõista (Tragel, 2002). Pouscoulous (2014) selgitab, et ka veel eelmise sajandi lõpupaiku usuti, et lapsed ei suuda metafoore mõista ning selle põhjuseks oli suure tõenäosusega see, et metafooridest arusaamist mõisteti kui kolmeastmelist protsessi, kus esmalt tõlgendab inimene öeldut otsetähenduses, seejärel hindab, kas otsene tähendus toimiv või mitte ja alles siis mõistab kujundi tegelikku olemust. Leiti, et lastel pole piisavat kognitiivset võimekust, et selline jada läbi teha. Siiski leidis Pouscoulous (ibid, lk 243) oma uuringute käigus, et ka nooremad lapsed kasutavad ja loovad ise ülekantud tähendusi. Ühe näitena tõi ta kaheaastase lapse, kes nimetas enda lühiksese soenguga ise kiiviks. Veel selgitab uurija, et metafooride loomel ja mõistmisel on olulised neli peamist asjaolu Pouscoulous (ibid, 245–250) :

- 1) Kontekst. Nii kultuuriline kui ka puht keeleline. Nimelt ei kasuta ei lapsed ega täiskasvanud metafoore kontekstiväliselt, mistap ei saa ka lastelt seda eeldada ega oodata.
- 2) Kontseptuaalne teadmine. Lastel on lihtsam mõista metafoore, mis põhinevad visuaalsel sarnasusel (nt pügatud pea on kui kiivi) kui neid, mis kirjeldavad abstraktseid suhteid (nt pilv on padi on lihtsamini mõistetav kui pilv on käsn, sest viimane eeldab, et laps teab, et pilv kogub sarnaselt käsnaga endasse vett)
- 3) Kolmandaks oleneb, kas tegu on suhtlusmetafooriga (*conventional metaphors*) või uudismetafooridega (*novel metaphors*). Suhtlusmetafoorid on keelele ja kultuurile omased kõnekujundid, mille tähendust ei saa niisama mõista, vaid need õpitakse sarnaselt muudele keelelistele eripäradele lihtsalt selgeks. Uudismetafooride puhul on otsene tähendus klaarim ja neid ei pea eraldi õppima.
- 4) Viimaseks on uuringu käigus lapsele antud ülesande keerukus. Kuna paljud metafooriuuringutest tehakse katsete kaudu, siis võib ka juhtuda, et uurija

sõnastab lapsele antud ülesande liiga keeruliselt ja see raskendab lapsel metafoori mõistmist

Niisiis mõistsin, et kui kasutan lastele kirjutades metafoore, oleks hea, kui need oleksid kujutatavaga visuaalselt sarnased. Samas tegi Helis Oidekivi (2016) oma bakalaureusetöö raames samale teooriale ja katsekirjeldustele põhineva katse 4- ja 6-aastaste laste metafoorimõistmisest. Tema uuris visuaalsel sarnasusel põhinevaid metafoore ning leidis, et kuueaastased mõistsid neid pea täielikult. Kuna minugi sihtrühm on koolieelikud, sain olla üsna kindel, et kasutades just sedamoodi metafoorimaailma, mõistavad nad seda hästi. Samuti ollakse selles vanuses juba kokku puutunud ka suhtlusmetafooridega, ent sealjuures tuleb tähele panna, et kasutatud kontekst oleks klaar.

Veel üks mõte, mille loetud allikaist üles korjasin on see, et vanemad kipuvad lastega rääkides oma sõnavara lihtsustama (Kütt, 2023). Näiteks kasutatakse lihtsamaid sõnu või lühendatakse sõnu (käsi muutub kätuks jms) arvates, et nii on lapsel vanemat lihtsam mõista. Samuti rääkis Kütt, et oma keel peaks olema lapse omast sammuke kõrgem ja tõi näiteks ühe IT-valdkonnas töötava vanema, kes kasutas ka lapsega suheldes erialasõnu ning ka laps oskas neid õiges kontekstis kasutada.

Küti (2023) üks järeldus oli see, et mida rikkam on vanema sõnavara, seda rikkam on ka lapse on, mis tundus küll loogiline, ent mõeldes sellele lasteteatri kontekstis leian, et see on miski, mis peaks kõikidel lastele loojatel meeles mõlkuma. Nimelt tuleb lapse keelerikkus keskkonnast ning meie, need täiskasvanud, kes me ka seda keskkonda loome, saame olla väga olulised panustajad. Nimelt pole rikas keelekasutus oluline mitte ainult lõputöös kelkimiseks vaid ka selleks, et laps oskaks enda vajadusi paremini väljendada ning saaks maailmast mitmekesisemalt aru. Kuigi tundub, et see jutt on ilmselge, siis järgnevas peatükis nähtuvalt nii ei ole.

## 2. KUIDAS LUUA LASTELE SÕNADEGA MAAILMA?

See peatükk on pühendatud lastele suunatud keele olulisusele lasteteatri kontekstis. Ehk siis avan eelnevale tuginedes lähemalt, milline on hea lastele kirjutatud tekst ning mida ja miks peaks seda tehes silmas pidama. Peatüki esimeses osas tuginen Midrimaa lasteaia muusikaõpetaja Elsa Nageliga tehtud intervjuule, milles keskendusime lasteaedades käivatele teatritruppidele. Intervjuus arutasime eelkõige lugude sisu, mida lastele jutustatakse, ent jutt liikus laiemalt lasteteatri olulisuse ja laste kui publiku mõistmisele. Samuti toetun Marion Jõepera (2017) doktoritööle, kus ta muuhulgas avas Lakoffi ja Johnsoni metafooriteooriat dramaturgilises kontekstis ning see sobitus minu mõtetega hästi. Kasutan terminit “lasteteater”, mitte laiemat katusterminist “teater noorele vaatajale”. Tuginen selles Eesti Teatri Agentuuri publikujaotusele, kus lasteteater on teater, mille sihtrühm on 6–11 aastased lapsed. Kuna ka minu sihtrühm sobib sellesse vahemikku, sobis see termin minu uuritavat kõige paremini kirjeldama.

Pärast seda intervjuud süübin lasteteatri teemasse sügavamalt, sest räägitud teemadest olid üsna mitmed mulle võõrad. Sealt avanes mulle tõeline Pandora laegas mitmekihilisest probleemistikust, millest üksi saaks vähemalt doktoritöö. Siiski püüan seda võrgustikku avada just keelelisest aspektist ning tuginen Rait Avestiku Sirbi artiklitele, Keiu Virro Sirbi artiklile ning Kai Valtna magistriõpingute raames kirjutatud kirjatööle.

### 2.1 Kuidas sõnadest saab maailm?

Elsa Nageliga sattusin kokku ühel kogukonnaüritusel. Ta on mitu aastat töötanud muusikaõpetajana nii Tartu Midrimaa lasteaia kui ja WAF laulukoolis. Aasta alguses osales ta ka alushariduse uue õppekava loomise konverentsil ning arutles paljudel neil teemadel mida nii siin, kui ka järgmises alapeatükis lähemalt lahkam. Meie intervjuu ajal oli mul kuuldemäng juba purgis, ent siiski sain väärt nõu edasipidisteks ettevõtmisteks.

Esiolgu arutasime konkreetsemalt lastele teatri tegemisest. Elsa jutust jäi kajama, et just väiksematele lastele (3–5) on väga oluline, et nad saaksid etenduse ajal midagi ise öelda või kuidagi kaasa tegutseda (Alamets, 2023). Nimelt on sellevanuste laste tähelepanuvõime (võime koha peal passiivselt kuulata) umbes 15 minutit, seega kui soovida, et laps oleks kaasatud, peaks seda arvestama. Näiteks lasi ta mulle enda tehtud kuuldemängu, mille peategelaseks oli väike kass, kes unustas ära, kuidas perenaiselt süüa küsida. Kuna Elsa

eesmärk oli eelkõige treenida ja avada laste häält, oli ta kuuldemängu põiminud kohad, kus laps sai ise loomahääli kaasa teha. Samuti oli ta loonud väikese lauluviisi, mida lapsed said üheskoos tunnis kaasa laulda.

Hans Van Maanen, Hollandi teatriuuriija, kirjeldab oma raamatus „How to Study Art Worlds: On the Societal Functioning of Aesthetic Values“ (2009) kunsti väärtuseid ja selle funktsioone. Üks neist funktsioonidest, nimelt esteetiline on kunstiteose võime tekitada vastuvõtul esteetiline kogemus (ibid, lk 10). Üks osa esteetilisest funktsioonist on ka teatris kasutatav keel. Lotmani (1990) sõnul aitab teatrikeelega mõistmine saada aru teose autori esteetilisest ja kujudlikust kavatsusest. Teatrikeelega mõistmine aitab saada aru teose märgisüsteemist ilma, et kõik oleks otsesõnu lavale kantud (ibid, lk 189). Näiteks võib punane valgus ühes etenduses tähistada tulekahju, ent teises hoopis armastust (Rämman, 2016). See, mil määral inimene suudab sümbolite loo kontekstis mõista, tuleneb paljuski varasemast kogemusest ja teadlikkusest, Niisiis peab lastele loodav maailm toetama sellest märgisüsteemist arusaamist ning toetama lapse arenevat märkidest arusaamist.

Siia lisaksin ka Marion Jõepera doktoritöös (2017) George Lakoffile ja Mark Johnsoni metafoorteooriale tugineva teesi, et keel on oma olemuselt väga kehaline. Näiteks annavad inimesed tajudele inimlike omadusi (hirmul on suured silmad) ning on seotud ka ruumiga, milles füüsiliselt paikneme (nt pind kadus jalge alt, kõrgele püüdlema) (Jõepera, 2017). Kui seda siduda Eesti keeleteadlasele Ilona Trageli (2002) metafoorimääratlusega, kus metafoor on kujund, mille kaudu inimene tõlgib enda jaoks abstrakstemaide kontseptsioone tajutavamateks ja lihtsamateks, siis leiame, et laste keele omandamine ja mõistmine ja seega ka nende üldine keeleline tajuruum, on tihedalt seotud füüsilisusega. Georgia osariigi ülikooli psühholoogiadoktor Seyda Ozcaliskan (2007) tegi katse näitamaks, kuidas laste kujundliku keele mõistmine areneb läbi personifikatsioonikujundliku keele mõistmisest personifikatsiooni (üks metafoori alaliik) kaudu ning leidis, et kuueaastased mõistsid hästi, kuidas metafoori kujundlik tähendus on seotud selle sõnasõnalise tähendusega. Neljaastased seevastu kirjeldasid metafoori liikudes, ent ei mõistnud veel selle ülekantud tähendust. Niisiis aitab füüsiline läbielamine lapse arengu jooksul mõista, kuidas kujundlik keel toimib ning seekaudu isegi kujundeid looma hakata.

See teadmine on lastele maailma luues oluline, eriti kui kandvaks vahendiks on keel, sest kirjanikuna saan arvestada, milline on minu kuulaja tajumaailm ning sellest olenevalt põimida sisse hetki, kus laps saaks ka ise midagi füüsiliselt kogeda ja seekaudu minu loodud maailmast paremini osa saada. Minu sihtgrupp on täpselt seal üleminekuperioodil, kus laps tajub juba kujundlikku keelt ja loob seda ka ise. Sellegipoolest õpivad selles vanuses lapsed

palju läbi tegutsemise ja mängu. Niisiis on oluline, et metafooride füüsilisus jõuaks ka loodavasse maailma.

Ka Elsa kiitis teatrituppe, kes olid suutnud oma lugudesse siduda eakohaseid vahendeid, mis lihtsustasid loo mõistmist. Eriti kiitis ta neid, kes teadsid päriselt arvestada, kui vana publik neil on ning sellest lähtuvalt muuta lugu kas kaasavamaks, sõnavaralt ja kujunditelt lihtsamaks või keerukamaks. (Alamets, 2023). Niisiis leian, et lastele teatriteksti kirjutades on oluline päriselt mõista, kuidas lapsed maailmast aru saavad ning millised on nende ealised iseärad ja vajadused.

### **3.2 Kuidas sõnadest ei saa maailm, ehk lasteteatri keeleproblemaatika**

Lasteteatri problemaatikast on iga veidi aja tagant uuesti kirjutatud ning tegelikult tundub, et suurtes teatrites on sellega probleeme vähem. Siiski, lasteaedades esinevatele lastetruppidele pole endiselt erilisi nõudeid, kuigi nõudlus nende järle on püsivalt suur. Niisiis lakkab endiselt Rait Avestiku kaheosalises Sirbi artiklis “Vaene ja varimajanduslik noore vaataja off-off-teater I/II” kirjeldatud probleem, kus lastele pakutakse teatri pähe kehva ja iganenud näitemängu. Püüangi siinkohal problemaatikat avada just keele ja teksti kaudu, ent põimin sisse ka laiemat pilti. Intervjuu Elsaga toimus vabas vormis ning kirjutasin olulisimad mõtted oma erialapäevikusse (Alamets, 2023).

Rait Avestik (2014b) kirjeldas oma Sirbi artiklis lasteaiatruppides laiutavat totaalset sisu- ja vormipuudust ning tema jahmatust jagas ka Rootsi ASSITEJ (noorele vaatajale suunatud teatriprofessionaale ühendav rahvusvaheline organisatsioon) juht, kes tundis muret, et suurem jagu tema kogetud etendustest põhinesid kehval rahvajutul ning olid tagatipuks lavastatud väga primitiivsete vahenditega. Eelmises samateemalises artiklis kritiseeris Avestik (2014a), et lastele mängides kipuvad nii mõnedki professionaalse taustaga langema infantiilse tõlledaja tasemele. Avestik (2014a) rõhutab, et muinasjutu või rahvajutu kasutamine iseenesest pole ju probleem, ent kindlasti ei ole see enam ammu ainus viis, kuidas jutustada õpetlikku ja mõtlemapanevat lugu.

Samasugust tendentsi oli märganud ka Elsa kes leidis, et osati on probleem selles, et etendajad ei tea, milline on nende sihtgrupp ning kas üle või alahindavad neid lausa piinlikult. Näiteks reklaamis üks trupp, et nende etendused sobivad igale vanusele (ehk Midrimaa kontekstis 2–7), ehkki tegelikult jaksab selle kolmveerandtunni ära kannatada vaid kõige vanem rühm. Kuna See on klaar näide sellest, kuidas lapspublikusse suhtutakse kui ühte massi, arvestamata isegi lapse tähelepanuvõime arengut. Veel mainis Elsa, et mõned trupid ei

tegelegi etendades üldse oma publikuga vaid suunavad silmapilgutused ja ropu alatooniga naljad hoopis õpetajatele. Seda siis ilmselt lootuses, et nad kutsutakse ka järgmine kord lasteada mängima. (Alamets, 2023)

Samuti on murekohaks liigne tekstirohkus, täpsemalt ka info edastamise staatilisus ja selle väike suunatud publikule. Kai Valtna analüüsis seda oma magistriõpingute raames teatrikriitika aines. Lev Võgotski peab laste kujutlusvõimele iseloomulikuks motoorsust, mida laps kasutab tegevuslikult fantaasia käivitajana (Võgotski 2016). Kuna teatrimängki põhineb tegutsemisel ning lavastajaõppest on igaveseks min ajukoorde juurdunud printsiip “näita, ära seleta”, saaks just teatri kaudu aktiveerida laste kujutlusvõimet. Teater saaks olla see koht, kus lapsed avastavad ja õpivad mängu kaudu, ent kui koormata neid liigse tekstimüraga ja füüsilise staatikaga, siis ei saa nad taotletud kogemust, isegi kui tekst ise on haarav ja põnev. Valtna (2022) analüüsis Ugala teatri lavastust “Jälle need lumejänused” (lav. Andres Noormets) ning ehkki kiitis Noormetsa keelevalikuid, siis kummastas teda see, et enamik dialoogist räägiti poolkaares seistes ning kordagi ei pöördutud dialoogi andes publikusse ega püütud muudmoodi noore publiku tähelepanu köita.

Lavastuse kirjelduses (Ugala, 2021) mainiti, et lugu on mängitud ka kuuldemänguna. Tunnen, et mõnes mõttes on tekstirohkus kuuldemängus rohkem õigustatud, sest kogu maailm tuleb üles ehitada helidest ning selleks, et kuulaja segadusse ei satuks, ongi vaja dialoogi, mis kehtestaks maailma reeglid ja reaalsuse. Siiski saab luues valida näiteks selgema narratiivi või luua klaaride reeglitega maailm, mida pole vaja kogu aeg seletada. Näiteks Elsa Nageli kuuldemängus oli väga lihtne lugu, millega oli sellegipoolest põnev kaasas käia ning kuna ta oli sisse põiminud ka kohti, kus laps sai ise kaasa mängida, hoidis see tema noort kuulajat tegevusega kaasas (Alamets, 2023). Samuti ei saanud sellele kuuldemängule ette heita mõttepuudust või vaimuvaegust. Pigem paistis välja tema hool ja austus laste kõrvade ja kogemuse vastu. See oli ka mulle kuuldemängu kirjutades oluline. Tahtsin, et laps saaks eelkõige keskenduda maailma kogemisele ja tegevustiku liikumisele, koormamata seda liialt uute detailide ja tekstimassiividega.

Niisiis on kahju, et nii lasteaiateatrite etendajad, aga ka kutseliste teatrite lavastajad ei tunne alati oma publiku eripärasid ning ei oska või ei taha nendega arvestada. Eriti saab selline suhtumine muidugi toimidagi lasteaiateatrites, kuna seal toimuvast ei kirjuta kriitikud midagi (ehk info ei jõua avalikusse) (Virro, 2021 ja Avestik, 2014). Ka lasteteatris üldiselt kirjutatakse pigem vähe. Annemari Parmakson (2014) tõi oma Müürilehe artiklis “Kuidas kirjutada lasteteatrit?” välja, et just see, kui väljaanded suhtuksid tõsisemalt lasteteatri kajastamisse aitaks tuua avalikkuse tähelepanu probleemile ning tõsta lasteteatri prestiiži.

### 3. NÄIDENDI “LUGEMATA LAMMAS” LOOVPROTSESSI ANALÜÜS

Selles, töö viimases peatükis, analüüsin lähemalt oma lõputööks kirjutatud näidendi loomeprotsessi ning seda, milliste vahenditega ma selle maailma kujutasin. Kuuldemängus andsid tegelastele oma hääle ja karakteri minu kursusekaaslased Saamuel Pilpak ja Luisa Lõhmus ning teise kursuse näitlejatudeng Kristjan Taska. Teksti salvestas sisse Joonatan Kivi ning helikujunduse autor on Laura Sinimäe. Samuti analüüsin seda, mil määral on valitud vahendid eakohased ning mille taha ma kirjutades takerdusin.

Näidendi lavastuslikuks väljundiks valisin kuuldemängu, sest just see on meedium, kus sõnakaudne maailmaloomine on peamine ja tõuseb kõige teravamalt esile. Seepärast kirjutasin ka teksti mõttega, et see on pigem kuuldemängu stsenaarium, kui eraldiseisev lugemiseks mõeldud näidend. Niisiis keskendun analüüsis just dialoogi ja läbi sõnade loodud maailma lahkamisele ning ei sukeldu remarkidesse, kuna need olid helikujundajale juhtnööriks ning kuigi pisut aitavad kaasa maailma loomisele, siis suurem osa tegevustikust ja maailma reeglitest sünnib dialoogi kaudu.

Minu lõputöö fookuseks on just tekst ja keel, ehk kuuldemängu lavastamise protsessi ma siinkohal pikemalt ei käsitle, ent mõnes kohas toon välja ka meievaheliste arutelude sisu. Veel lasin kuuldemängu tekstivarianti (st helikujunduseta) kuulata Tartu Midrimaa lasteaia viimase ja eelviimase rühma lastel (vanus 6–7) ning nende tagasiside põhjal analüüsin ka lavastades tehtud otsuseid.

#### 3.1 Kirjutasmisprotsessist üldiselt

Kirjutasin just lastenäidendi, kuna mind paelub just lastele kirjutamine ja maailmaloomine. Ilmselt on see paljuski seepärast, et mul on noorem õde, kelle kasvu ja arengut saan oma silmaga näha ning kelle maailmapildist ja õppimisvõimest üha enam vaimustun. Samuti on noorem publik minu jaoks võõras ning tahtsin sellesse rohkem süveneda, et ise seda maailma paremini tajuda ja austada. Mulle meeldib laste siirus ja kujutlusvõime ja see, kui sügavalt ja suurelt nad emotsioone tunnevad. Nagu eelmistes peatükkides sügavamalt lahkasin, siis publikuna neid tihti alahinnatakse või pole praktikutel alati kõiki vahendeid, et noore kuulajani jõuda. Seega tahtsin panna end selles vallas proovile ja kirjutada miskit, mis teeks õnnelikuks minu sisemise lapse, ent ühtlasi oleks huvitav ja õpetlik ka minu õele ja tema eakaaslastele.

Teema sündis üsna spontaanselt, esimene impulss tuli sellest, kui nägin tänaval vanemaid, kes ei lubanud lastel peaaegu midagi teha. Nimelt rääkisid nad lastega käsklausetes, kord kõndis laps liiga aeglaselt, siis hüples liiga palju, siis laulis või tahtis uudistada teeääre põnevat maailma. Sealt läks mõte jooksmata ka oma lapsepõlve peale ning suurema teemana jäin mõtisklema eksimuste ja läbikukkumise olulisusele. Kuna minulgi ei lubatud lapsena eksida, kartsin seda paaniliselt ja isegi ülikoolis oli mul alguses keeruline vigu teha. Pärast eksimist uskusin, et olen olemuslikult läbikukkunud inimene. Niisiis tahtsin jutustada lugu, kus üheks teemaks oleks eksimine või läbikukkumine ja sellega toimetulek.

Andres Noormets soovitas, et kuuldemäng võiks olla maksimaalselt pooltunnine, nooremale kuulajale pigem isegi veerand tundi, sest pikemalt väsivad kõrvad ja tähelepanu hajub. Ka lasteaiadõpetaja Elsa Nagel (Alamets, 2023), tõi intervjuus välja, et 6–7 aastaste tähelepanuvõime (pean siinkohal silmas võimet istuda ja informatsiooni vastu võtta) on ca 30 minutit. Seepärast oli mul üsna konkreetne ajaline raam, millest lähtuda. Samuti tuginesin Noormetsa soovitusel olla väljendusvahendites pigem lakooniline, kuna jällegi tekib niiviisi kujutuspilt kuulajas kergemini ning ebavajalikud detailid ei tekita segadust ega riku tekkinud maailma.

Kirjutades mõtlesin sellele, milline lugu oleks mulle endale väiksena korda läinud ja millist julgustust oleksin tol ajal tahtnud saada. Kirjutasin kaks mustandit, millest teist jagssin ka nätlejatega ning lasin esimeses proovis ette lugeda. Nende järgi parandasin mõningiad keelelisi komistusi ning kirjutasin mõnda kohta teksti juurde. Järgnevalt kirjeldan ja analüüsin konkreetsemaid teemasid ja hetki, mis kirjutades silma jäid.

### **3.2 Sihtgrupp ja valitud keel**

Näidendit kirjutama hakates teadsin vaid, et tahan kirjutada noorele kuulajale ning konkreetsemat sihtgruppi esialgu paika ei pannud. Siiski, olles näidendi valmis kirjutanud ja asudes loodud teksti analüüsima tajusin, et alateadlikult olin kirjutades mõelnud oma nooremale õele. Nimelt sellele, kuidas me omavahel räägime ning milline on tema keelekasutus.

Seega kui asusin esimest mustandit toimetama, fokuseerisin end konkreetsemalt vanusele 6–7, kuna tundsin, et selle vanusegrupi laste reaalsus on mul värskelt igapäevane. Näiteks olin isegi pannud tähele, et minu õde on viimase paari aasta jooksul liikunud visuaalselt eneseväljenduselt (joonistamine) pigem suulise ja kirjaliku eneseväljenduse peale

ning sarnast tendentsi kirjeldas oma töös ka Vögotski (2016). Samuti on see aeg, mil lastel on välja kujunemas arusaam, millistest helidest keel koosneb ja hakkavad iseseisvalt lugema ning seepärast ka ise sõnamänge ja kalambuure välja mõtlema. Niisiis on see aeg, mil laps väga aktiivselt keelega toimetab ja katsetab. Smuti mõlkus mul meeles Andra Küti (2023) mõte, et lastele suunatud keel peaks enda omast olema pisut keerukam, kuna nii õpib laps kergemini ka raskemaid keelekonstruktsioone ja sõnavara.

Niisiis püüdsin ka oma näidendis kasutada sõnu ja sõnastusi, mis oleksid tavakeelest pisut kirkamad ja kasutasin sõnu, mida igapäevaselt nii tihti ei kohta, kuid oleks ikkagi noorele kuulajale arusaadavad (nt mugisema, täbar, trööpama). Samuti vaatasin, et laused oleksid ladiusad ja lühikesed ning lisasin võimalusel alliteratsioone (nt kolmapäev on kollidel või napilt nabast), kuna minu arvates lisavad need lausele omapärasema tooni. Kuna kirjutasin teksti kuuldemängu stsenaariumiks, siis eelkõige keskendusin dialoogile ning remarki panin peamiselt märksõnu helikujundajale. See aga tähendas, et kuigi dialoog oli sisutihe ja pidi palju kandma, jäin vahepeal hätta liigse seletamisega ja tundsin, et annan liiga palju infot korraga. Niisiis püüdsin infot sujuvalt jaotada ja vajadusel mitu korda sisse nõeluda (nt fakt, et unenäomaale saavad ainult loetud lambad või et kui lammast pikalt ei loeta, haihtub ta ära).

Teksti uuest läbi vaadates näib, et ma ei kasutanud ma eriti metafoore ega ka ülekantud tähendusi. Usun, et see on paljuski seetõttu, et kuigi tegevus toimub unenäomaal, on teemad, millest räägitakse üsna argised, mistap põhjendab end ka argine keel. Arvan ka, et kui oleksin selle kirjutanud eraldi näidendina lugemiseks, oleksin kasutanud kujundlikku keelt rohkem, et ümbritsevat maailma ja atmosfääri täpsemalt kirjeldada.

Siiski oli minu jaoks oluline, et lapse kujutluspilt käivituks. Näiteks stseen, kus lammast pestakse ei ole mul välja kirjutatud ning lasin seda näitlejatel kujutluspildi põhjal improviseerida. Olukorda toetab muidugi ka helikujundus, ent minu meelst oli armas, kui jõulise kujutluspildi Luisa ja Saamuel kahekesi välja pakkusid. Kasvõi koht, kus Luisa loetleb, mille kõige järgi palsam lõhnab või kui Saamuel lambana mullivees mõnuleb. Tunnen, et sellised hetked puhusid teksti hingamist ning andsid lapsele võimaluse samamoodi hetkeks lõõgastuda.

Kuna minu vaatajaskond on küllaltki vana, et suudab veerandtunnist kuuldemängu vabalt järjest kuulata ning erinevalt Elsa kuuldemängust, mis oligi loodud ühe konkreetse tunni edasi andma, siis kaasamist kui sellist ma ei kasutanud. Siiski tuli siinkohal appi helikujundaja, kes lõi algusesse sissejuhatuse, et laps jõuaks mõttega kohale ning stseenide

vahepeal on samuti tekstimassiivi kergendamiseks helikujundus. Helikujundust kuulates keskendusingi eelkõige sellele, et vahepeal jaguks seedimis- ja hingamisruumi.

### **3.3 Maailm, selle ehitamine ja kehtestamine**

Mitmed lastekirjanduse ja -teatri uurijad räägivad adressaaditunnetusest, ehk oskusest mõista, millised võtted või meetodid on sihtgrupile sobivad. Rait Avestik (2014b) peab just seda üheks suurimaks murekohaks, kuna ühtviisi suudavad lapspublikud alahinnata nii lasteaegade kohvriteatritrupid ja professionaalsed näitlejad/lavastajad. Seepärast oli minu jaoks eriti oluline, et minu kirjeldatud maailm oleks lapsele eakohane ning et tal oleks mugav minu tegelastele kaasa elada. Kuigi mul ei õnnestunud oma teksti puhul näiteks õe või tema sõbranna käest ekspertarvamust koguda, siis püüdsin keskenduda sellele, et maailm kehtestaks end tegevuse ja dialoogi kaudu ilma, et tegelased liialt monolooge peaks ning et tegelaste omavaheline suhtlus kõlaks loomulikult ja ladusalt. Maailma kondikavaks jäi unenäomaailm, kuna mind olid pikalt kummitanud unelambad ning lambakari ja tõrjumine toimis minu jaoks ka suuremas plaanis hea metafoorina.

Kirjeldamise ja tegutsemise vahekorraga astusin esimesel paaril mustandil muidugi korralikult pange. Kord oli selgitusi liiga palju, siis liiga vähe, siis kippus dialoog venima mõttetuks tegevus- või olustikukirjelduseks ning hoidis tagasi tegevuse edasiliikumist. Teisalt olin mõnes kohas jäänud liiga napiks, näiteks koht, kus lambakari Lammas 13t kiusab ning too lõpuks kolliks muutub oli mul esialgu liiga õhuke, et kuulaja saaks mõista, mis seal täpsemalt toimub. Lastes näitlejatel teksti ette lugeda, mõistsin seda isegi ning kirjutasin teksti juurde.

Samasugune mure oli täiesti algusega, mil Nora aasale jõudis ning olin püüdnud kül maailma võimalikult jõuliselt kehtestada, ent olin kippunud liialt kirjeldama. Enne näitlejatega proovi minemist panin kirja peamise loogikaskeemi, mille järgi minu unenäomaailm töötab ning millised faktid peaksid seal kindlasti kajastuma. Näiteks, et on olemas unenäomaailm ja õudukamaailm ning nende vahel on lambaas, kus unelambad ja teised uneloomad ootavad oma lapsi ning nendega koos unenäomaale või õudukamaale unenägusid vaatama minna. Samuti oli tähtis see, et lugemata loomad unenäomaale lapsega kaasa minna ei saa ning kui neid mitu ööd ei loeta, haihtuvad nad ära.

Ka sel korral arutlesin näitlejatega läbi, mida ma taotlen ning seejärel lasin neil teha mitu ringi improvisatsioone, kuni jõudsin variandini, mille lõpuks kirja panin. Näitlejad tegid seljuures midagi väga omast lastele, mis tegi mulle suurt rõõmu. Nimelt õnnestus neil

oluline teave panna tegevuslikku dialoogi, ehk nad suutsid võtta minu kirjeldatust olulisima ja põimida selle oma tegevusse. (Alamets, 2023)

Ehkki mul ühtegi konkreetset näidendit narratiivitoeks ei olnud, siis kirjutama hakates teadsin, et loos võiks olla saladus. Nimelt, kui 2021. aastal olin kursuse diplomilavastuse “Lepatriinude Jõulud” (lavastaja Urmas Lennuk) juures dramaturgiapraktikal, rääkisime saladusest ning selle olulisusest. Minu jaoks on põnev, kui näiteks mulle lugejana on juba selge, mis juhtuma hakkab. Morbiidne näide, aga näiteks, kui näidend algab matusestseeniga ning järgmine stseen kujutab sama inimest veel täiesti elusana, sukeldun edasist lugema juba kerge närvikõdiga.

Niisiis tahtsin, et minugi näidendis oleks saladus. Tundsin, et see aitab hoida väikese kuulaja tähelepanu, kuna pikkisin talle teksti vihjeid, et Lammas 13 pole võib-olla päris lammas ja varjab midagi. Kuna aga Nora olukorrast midagi ei tea, lootsin tekitada pingevälja, kus kuulaja teab rohkem kui tegelased ning elab juba eos seepärast loo hargnemisele kaasa elada. (Alamets, 2023)

Samuti tahtsin püsida umbes 10 lehekülje piirides, et kuuldemäng oleks maksimaalselt 20 minutit. Kuna aga juurde tuli ka helikujundus ja pidin selle mahuga arvestama, ei saanud ma päris eepost kirjutada, ehk teadsin, et ruumi on mul üheks suuremaks konfliktiks ja selle lahkamiseks. Sellest sündis ka pigem lihtne narratiiv, mistõttu olin eriti mures seepärast, et see ei kõlaks naiivselt või pealiskaudselt. Niisiis üritasin mitte laskuda liigsügavaisse elufilosoofilisse mõtisklusse või vaid üritasin hoida situatsioonid klaarid ja argised, just nii nagu need sel hetkel olla võisid. Tunnen, et see tuli mul pärast mitut mustandit üsna hästi välja ning kuuldemängu ei jäänud midagi üleliigset, ent samas kohad, mis vajasisid aega ja rahulikkust, said ka seda. Näiteks oli mul esialgu kahju, et linti võttes ei suutnud me taastada teise stseeni aktiivset sõnavahetust Luisa ja Saamueli vahel, ent kuna salvestasime ka päris õhtul ja näitlejate energiatase oli teine, mis proovis, püüdsin hoopis kanaldata nendevahelist õrnust ja hellust. Tunnen, et kuigi see pole üks-ühele sama, mida alguses ette kujutasin, siis suutsid nad selle steeni ikkagi hingeminevalt ja südamest ära mängida.

Mures olin veidi ka kolli- ja võitlussteenide ning ka kiusamise pärast, ehkki tõrjumise ja väljajäetuse teema seda justkui eeldab. Pidurit tõmbas veel üsna juhuslikult loetud teatrikriitik Annemari Parmaksoni (2014) Müürilehe artikkel, kus ta mainis, et just nooremale vaatajaskonnale ei sobi võtetena näiteks šokeerimine, agressiivsus või keerukad tõsifilosoofilised arutlused. Kuigi suure tõenäosusega pidas ta ikkagi silmas näiteks laval tehtud pauke ja hirmutamist, siis ka minu kollisistseen on üsna juba. Saan ka aru, et see mõte

ei tähenda seda, et kõik lastele kirjutatu peab olema heleroosa või tsiteerides Rait Avestikku (2014a) “infantiilne mõla”, siis ikkagi tuleb neile teemadele läheneda mõistmisega, et lapse vastuvõtumehhanismid on tundlikumad kui täiskasvanu omad. Saamuelgi küsis, et ega ta ometi liiga hirmutavalt kõla ning tegelikult jäin talle vastates häta.

Minu jaoks ei olnud ja isegi lindilt kuulates ei tundunud see nii hirmutav, ent koos helikujudusega on tegu väga jõulise ja siiralt kurja stseeniga. Tunnen, et mul polnud ikkagi piisavalt vahendeid konfliktilahenduse kirjutamiseks ning otsustasin lõpuks minna väga Nora kaudu. Koos Luisaga mõtlesime välja selle, et kuna lapsed ja ka täiskasvanud räägivad probleemidest enda kaudu, siis panime Nora lamastevahelises jageluses pigem neutraalsesse lohutaja ja kuulaja rolli. Selle kohaga ei ole ma siiski lõpuni rahul ning tunnen, et mul jäi kirjanduslikku pädevust puudu.

### 3.4 Moraal ja alltekst

Üks kõige keerulisem osa toimetamisest ja mustanditest lõppvariandini jõudmiseni, oli see, et kippusin allteksti liiga täpselt kirja panema. Kartsin esialgu, et ehk jääb mu mõte liiga segaseks või annan noorele kuulajale vale õppetunni, mistap kirjutasin põhimõtteliselt kogu loo moraaliga Nora monoloogina välja. Siiski mõistsin, et ka lihtsalt väljakirjutamine ei tee kuulamist ja mõttest arusaamist lihtsamaks vaid pigem püüan noorele kuulajale liiga laia pintsliga ette maalida, mida ta sellest kogemusest kaasa peaks võtma.

Saanud aru, et olen oma noort kuulajat alahinnanud, püüdsin laskuda rohkem Nora enda maailma. Nimelt märkasin, et kuigi lambaid olin kujutanud eakohaselt, siis Norat kirjutades olin läinud seda teed, et kujutasin teda läbi oma silmade, ehk olin Norat kirjutanud pigem enda järgi, kui selle põhjal, kuidas üks seitmeaastane päriselt maailma mõistab ja tajub. Seda mõistes jälgisin pisut, kuidas minu õde ja tema sõbranna omavahel ja minuga suhtlesid ja tegin selle põhjal mõned korrektuurid.

Nimelt kuigi vanematega ollakse selles vanuses võimeline arutlema ka keerulistematel sotsiaalsetel teemadel, siis omavahelises suhtluses eakaaslastega lähtutakse palju olukorrast ning kuna ei lambad ega Nora polnud selles vanuses autoriteet (st ei olnud olukorda, kus vanem oleks märganud, et keegi on välja jäetud), siis püüdsin ka sügavamaid kohti anda edasi konkreetse olukorra põhiselt ning ei keskendunud niivõrd sellele, et kogu moraal ja mõte täpselt välja tuleks vaid usaldasin, et situatsioonid on piisavalt klaarid, et neist paistab mõte ikkagi läbi.

Leian, et sain sellega kokkuvõttes hakkama nii hästi, kui mul parasjagu oskusi oli. Kindlasti aitaks mind veel sügavam süvenemine dramaturgiasse ning järjepidevam

kirjutamine. Siiski leian, et sain kirja kõik mõtted, mis mul olid ning üheskoos näitlejatega lõime kuuldemängu, mis austas noort publikut ning loodetavasti annab neile ka mõtteainet.

#### **4.5 Kuuldemängu publikuuring lasteaiaas ehk ekspertarvamus**

Pärast intervjuud Elsaga, pakkus ta välja, et võiks minu kuuldemängu lasta oma rühma lastele. Mõtlesin, et isegi kui minu enda meelest vastab minu kirjatud tekst ühe hea lasteteksti tingimustele, siis kõige ausama ja väärtuslikuma tagasiside saavad anda ikkagi väikesed spetsialistid ise, kellele lõpuks ju kuuldemäng suunatud ongi. Juhuse tahtel oli just nii, et päeval, mil Elsa sai lasteaiaas pikemalt tunde anda, sai valmis esimene tekstivariant minu kuuldemängust. Saatsin ilma kujuduseta faili Elsale, kes seda oma kuue- ja seitsmeaastastele lastele tunnis lasi ning seejärel nendega kuuldust arutles. Rühmas oli lapsi tol päeval 10 ning vanuseti oli täpselt viis kuueaastast ja viis seitsmeaastast. Küsimused olid eelkõige suunatud teemadele, lemmiktegelasele ja stseenidele (vt Lisa 1). Samuti küsis Elsa ise pärast täpsustavaid küsimusi ning arutles leitud teemadel lastega. Tulemustest rääkisime kokku saades ning salvestasin vastused oma erialapäevikusse.

Minu suureks kergenduseks meeldis kõigile lastele kuuldu esimese hooga väga. Kellelgi ei hakanud igav ning Elsa sõnul kuulasid kõik põnevusega. Niisiis näib, et ka toorelt pole loo pikkus liiga väsitav ning lapsed jaksavad sellega kaasas olla. Siiski oli mõni noorem laps, kellele kolliks muutumise koht tundus hirmus. Seega plaanin enne raadioteatrisse saatmist saata kuuldemängu veel mõnele lasteaiarühmale kuulamiseks ning teen vajadusel veel ühe salvestuspäeva, et saaksime stseeni veidi kohendada. Sellegipoolest vanemaid lapsi see ei hirmutanud, mistap leiangi, et peaksin lugu veidi rohkemate Sama muret ei tekkinud aga sokikollivõitlusega. See tekitas lastes suurt elevust ning paljude meelest oli sokiuside hääled väga naljakas.

Mõni laps ütles, et tal oli alguses raske aru saada, kes on erinevad hääled, kes Norale vastu tulid ning alles siis, kui sisenes 13. lammas ja tema poole lambana pöörduti, sai noor kuulaja aru, kellega tegu on. Seitsmeaastased said aga kõik aru, et tegu on lammastega. Siiski olen selle pisikese kriitikaga nõus. Tunnen, et neist kolmest oli mul Kristjaniga kõige raskem töötada ning lõpuni kätte ei suutnud me lambakarja olemust tabada. Püüdsin küll helifailidest välja valida kõige paremini ja täpsemalt öeldud laused, ent tundsin, et tihti tegeles ta rohkem uue põneva hääle genereerimisega, kui lause mõtte ütlemisega. Tal tundusid olevat üsna kinnistunud keelelised stambid ning kohe, kui tegin tunnustava märkuse, jäigi ta ainult selle stambi juurde ning edasi ei proovinud ning tagasi oli teda üsna keeruline suunata. Siiski, kui

ta töötas Luisa ja Saamueliga üheskoos, suutis ta veidi rohkem lõdvestuda ning keskenduda nendevahelisele mängule, mis tegi ka tekstiandmise orgaanilisemaks. Samuti sai ta kohal olla kolmes proovis kaheksast ning tal oli tihti seepärast seljataga pikk ja väsitav koolipäev, mispärast leian, et mul oleks olnud vaja temaga rohkem tööd teha.. Niisiis kaalun mõne suvise proovi ja lisasalvestuspäeva tegemist, et saaksime kuuldemängu enne avaldamist veelgi paremasse vormi.

Teemadest said lapsed väga hästi aru, toodi välja kiusamist, ka leppimist ja muredest rääkimist. Eksimise inimlikkust ja tõrjutust selle sõnaga välja ei toodud. Niisiis võib öelda, et kuigi valisin üsna lihtsa väljendusviisi, jõudsid ka sügavamad teemad lasteni. Samuti arutas Elsa lastega kiusamisteemat ning rääkis neile ise eksimise teema ka lahti. Elsa ütles, et arutamist neil jagus ning kuigi ta arutelu ennast ei salvestanud, ütles ta mulle, et nad olid rääkinud kiusamise tagajärgedest ning rääkinud, kuidas ja kellele öelda, kui keegi neid kiusama peaks. Seega oli tore, selle loo põhjal said lapsed ka pedagoogilist väärtust ning et see avas võimaluse neid teemasid klassiruumis arutada.

Lemmiktegelane oli suuremal jaol Lammas 13, mõnel ka Nora ning ühele lapsele meeldis meeletult kogu lambakari. Lammas 13 juures meeldis neile see, et ta kasutas vahepeal määgimist ning jäi tunne, et ta ongi päris lammas. Neile väga meeldis, kuidas Nora oli emale klaasitäie õunaädikat viinud ning seepeale jagati ka ise, kuidas mingeid viperusi oli igapäevas ette tulnud. Üks poiss näiteks rääkis, et tema isa ajab alatihti sassi tema ja tema venna riided ja niisiis leiab ta igal pesupäeval oma kapist mõne venna soki. Teine tüdruk rääkis, et ta oli ühel hommikul pannud särki tagurpidi selga ning polnud seda üldse enne lasteaeda tulekut tähele pannud.

Stseenidest nauditi väga keskmängustseeni ja vannistseeni. Samuti tekitas elevust sokiusside võitlust. Neis toodi eriti välja tunne, nagu oleksid need juhtunud päriselt. Üks tüdruk ütles armsalt, et vannistseen tekitas ka temas isu minna vanni ja kavatses seda koju minnes teha. Ka lõpp oli neile vahva ning eriti noorematele meeldis väga, et kõik lõppes õnnelikult ning kõik lambad loeti lõpuks ära.

Niisiis saan öelda, et esialgne publikuuring oli väga edukas ning mul on siiralt hea meel, et see lastele korda läks. Ka Elsale meeldis lugu väga ning ütles, et tal oli lugu lihtne jälgida ning oli kuulda, et näitlejad võtsid oma rolle tõsiselt Samuti peegeldas ta minu mõtet, et lambakari kõlab kohati pisut rohmakalt ning mõned hääled on veidi liiga järsud, kuid teised jälle toimisid tema jaoks hästi. Tema jaoks olid teemad samuti selged ning talle meeldis väga, kuidas Nora lõpus enda kogemuse kaudu lambaid lepitasi.

## KOKKUVÕTE

Tööd kirjutama hakates ei tajunud ma päriselt, kui suur on lasteteatri mure Eestis. Kuigi lähenesin esialgu keele ja sõnalise väljenduse kaudu, astusin endalegi ootamatult sügavasse mülkasse, mida kõike siin töös lahata ei jõudnudki. Keelelisest aspektist panen kõrva taha publikutunnetuse mõiste ning tunnen, et olen pärast seda protsessi oluliselt teadlikum lapsemaailma toimimisest. Mul on hea meel, et sain rääkida ka Elsaga, kes selle teemaga pea igakuiselt kokku puutub ning temaga mõtteid jagada oli äärmiselt hariv ja silmiavav. Mõistan nüüd kuidagi eriti teravalt, et kuna lapsepõlvest saab teatriarmastus alguse, siis peaksime eriti hoolima sellest, kes ja millist teatrit neile teeb.

Ka kirjutamisprotsess ja sellele järgnev kuuldemängu lavastamine oli õpetlik. Nautsin väga, kui ilmselgelt võtsid kõik kolm näitlejat asjaolu, et lastele mängimine on sama tõsine kui täiskasvanuile ning tegid oma rolle südame ja pühendumisega. Eriti tänan Luisat, kelle abiga saime Norast teha selle seitsmeaastase, kellena tahtsin teda kujutada. Siiski sain protsessist oluline õppetunni ning järgmine kord kuuldemängu tehes, arvestan kindlasti vähemalt kahe salvestuspäevaga ning selliselt, et saaksin vahepeal kuuldut analüüsida ja seedida. Tunnen, et praegu kiirustas mind kõikide osaliste ajanappus, mistap leppisin kergemini vaid ühe salvestuspäevaga ning nüüd mõistan ka, et studios kõlavad tekstid teistmoodi kui näiteks hiljem kodus üle kuulates.

Selle loovpraktilise lõputöö eesmärkideks seadsin endale neli suuremat küsimust:

- Milline on lapse kujutlusvõime minu kuuldemängu sihtgrupis (6–7)?
- Milline on minu sihtgrupi (6–7) keeleline areng ja maailm?
- Kuidas tuleks lapsele kirjutada ning milline on tänapäevase lasteteatri keeleproblematika?
- Kuidas õnnestus mul lõputööks kirjutatud näidendis oma sihtgrupi vajadustega arvestada?

Esimest küsimust lahkasin lähemalt arengupsühholoog Lev Vögotski järgi. Minu jaoks oli olulisim see, et eelkoolialise lapse kujutlusvõime tugineb väiksemale kogemustepagasile, ent kuna lapsel pole veel nii arenenud analüüsi- ja sünteesivõime, kombineerib ta erinevaid kogemusi vabamalt ja loob seoseid, mis ehk täiskasvanule tunduvad reaalsuskauged või fantaasiarikkad (Vögotski, 2016).

Teise küsimuse jaoks tutvusin mitme haridus- ja keeleteaduskonna teadustööga. Keele areng toimub mitmes etapis ning see pole alati selgepiiriline, sest iga lapse kõne areng on väga individuaalne (Parm, 2013). Parm (ibid, lk 23) jagab lapse keele omandamise kolme

etappi: kõne-eelne periood, keeleomandamise varajane periood, ehk eel-grammatiline periood ja keeleomandamise hilisem periood, ehk aeg, mil laps omandab grammatikat ja keerulisemaid keelekonstruktsioone. Lapse areng, sealhulgas keeleline areng, on kõige intensiivsem esimesel kolmel eluaastal, ehk suurema jao keelestest oskustest omandab laps just sel ajal (ibid, lk 24). Samuti uurisin põhjalikumalt seda, mil määral saavad lapsed aru metafooridest. Tuginesin siinkohal George Lakoffi ja Mark Johnsoni väljatöötatud metafooriteooriale ning sellel põhinevaid Nausicaa Poscoulouse (2014) katseid ja Helis Oidekivi bakalaureusetööd (2016). Sain teada, et kuna minu sihtrühm on koolieelikud, siis mõistavad nad hästi visuaalsel sarnasusel põhinevaid metafoore. Samuti ollakse selles vanuses juba kokku puutunud ka suhtlusmetafooridega, ent neid kasutades pean olema kontekstitundlik.

Kolmanda küsimuse vastuseks on olulisim adreassaaditundlikkus, millest on peamiselt arutlenud Rait Avestik (2014a, 2014b), kes leiab, et tihtipeale on lastele etendatava teatri suurim probleem, et oma publikuga ei osata arvestada, mistap neid üle- või alahinnatakse. Seda võimendab asjaolu, et lasteteatrist ja eriti lasteaedades käivatest truppidest, ei kirjutata avalikkuses, mistõttu ei jõua olukorra tõsidus meediasse ja laiema tähelepanu alla (Virro, 2021). Samuti leidis Valtna (2022), et lastele edastatav tekst ei tohiks olla nii massivne ja jõuline, et ei jäta ruumi mängule ja noore publikuga suhtlemisele.

Viimaks kirjeldasin ja analüüsisin oma lõputööks kirjutatud näidendi “Lugemata lammas” loomeprotsessi. Muuhulgas õnnestus mul läbi viia publikuuring lasteaia, kuigi ei saanud neile saata päris helikundusega faili. Protsessis takerdusin enim moraali ja allteksti väljatoomisega ning narratiivi tihedaks ja klaariks muutmisega. Tagasisidest aga nähtub, et kõik minu loodetud mõtted tulid välja ning lastel jagus ka kuulamisjärgset arutelu küllaga.

Leian, et siit lõputööst sain väärtusliku aluse oma edaspidisele erialasele tööle. Tean nüüd paremini arvestada lapspubliku spetsiifikaga. Samutisain indu ja julgust kirjutada veel lastenäidendeid ja avastada edasi kuuldemängude lavastamise võimalusi.

Tahaksin väga tänada oma kursusekaaslasi, kes on kogu selle protsessi jooksul olnud olulisteks peegeldajateks ja tagasisidestajateks. Samuti truppe ja salvestusmeeskonda, tänu kellele sai minu loodud maailm ellu ärgata. Viimaks veel tänusõna juhendaja Kai Valtnale, kes suunas mind põnevate allikateni ning aitas lõputööl vormuda.

## Allikad

- Alamets, A. L. (2021-2023). Erialapäevik. Käsikiri.
- Avestik, R. (2014a, 16. jaanuar). Vaene ja varimajanduslik noore vaataja off-off-teater. *Sirp*. <https://sirp.ee/s1-artiklid/teater/vaene-ja-varimajanduslik-noore-vaataja-off-off-teater/?fbclid=IwAR2GyTw2B0cUYxt7leUKxYqnu1X8yEsEWhDIB7XtPHXvHp3nczOaIv2DXxA>
- Avestik, R. (2014b, 19. detsember). Vaene ja varimajanduslik noore vaataja off-off-teater II. *Sirp*. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/teater/vaene-ja-varimajanduslik-noore-vaataja-off-off-teater-ii/>
- Jõepera, M. (2017). *Ruunitaju loomine ja suunamine kui postdramaatilise dramaturgi peamine töövahend*. [Doktoritöö, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia]. Ema.edu. [https://www.ema.edu.ee/wp-content/uploads/2017/04/Marion\\_dokorit%C3%B6%C3%B6\\_Final\\_5.0.pdf](https://www.ema.edu.ee/wp-content/uploads/2017/04/Marion_dokorit%C3%B6%C3%B6_Final_5.0.pdf)
- Kütt, A. (2023). *5-8-aastaste eesti laste keeleline areng ja selle seos keelelise kasvukeskkonnaga*. [Doktoritöö, Tallinna Ülikool]. ETera. <https://etera.ee/zoom/199407/view?page=1&p=separate&view=0,0,2067,2835>
- Lotman, J. (1990). Lavasemiootika. Kultuurisemiootika: tekst-kirjandus-kultuur. Tallinn: Olion.
- Oidekivi, Helis (2016). *Metafoori mõistmine 4- ja 6-aastastel eestikeelsetel lastel*. [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/51907>
- Parmakson, A. (2014, 9. aprill). Kuidas kirjutada lasteteatrist?. *Müürileht*. <https://www.muurileht.ee/kuidas-kirjutada-lasteteatrist/>
- Parm, S. (2013). *Eesti keele ajasõnade omandamine*. [Doktoritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/29507>
- Porovart, S. (2018). [Magistritöö, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/62128>
- Poscoulous, Nausicaa 2014. *The elevator's buttocks. Metaphorical abilities in children*. John Benjamins Publishing Company.
- Ozcaliskan, S. 2007. Metaphors We Move By: Children's Developing Understanding of Metaphorical Motion in Typologically Distinct Languages. *Journal of Child Language*, 32(2), 291-318.
- Riiklik eksami- ja kvalifikatsioonikeskus, R. E. J. (2009). Üldoskuste areng koolieelses eas. Studium.
- Rämman, K. (2016). *Eesti lasteteatri funktsioonid*. [Magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/52255>
- Tragel, Ilona 2002. Kognitiivsest lingvistikast. *Mida kognitiivne tähendab ja mis tal keelega pistmist on?*. *Oma Keel* 1, lk 5–11.

Ugala Teater. (s.a.). *Jälle need lumejänused*.

<https://www.ugala.ee/lavastus/jalle-need-lumejanesed/>

Valtna, K. (2022). *Lastekultuurist*. Teatriarvustus teatriteaduse aineks “Teatrikriitika”.

Van Maanen, H. 2009. *How to Study Art Worlds. On the Societal Functioning of Aesthetic Values*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Virro, K. (2021, 23. aprill). Lasteaedades mängivate teatrite kohal laiub hämarus. *Sirp*.

<https://sirp.ee/s1-artiklid/teater/lasteaedades-mangivate-teatrite-kohal-laiub-hamarus/>

Võgotski, L (2016). *Laste loovus ja kujutlusvõime*. Tallinna Ülikooli Kirjastus. Tõlkinud Enn Siimer

**LISAD****Lisa 1. Elsale laste tagasisidestamiseks saadetud küsimused**

1. Üldised muljed (mis meeldis/ei meeldinud/jäi meelde?)
2. Teemad (millest lugu rääkis?)
3. Tegelased (Kes oli lemmiktegelane, kelles tundsid end ära?)
4. Suhestumine (Kas oled ise kokku puutunud kiusamise/tõrjumisega, millega sa oled eksinud ja kuidas seejärel käitusid?)

## **Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, Anna Laura Alamets,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Kuidas luua lastele keelega maailma?”, mille juhendaja on Kai Valtna, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anna Laura Alamets

15.05.2023